

ЗНАТИ І ПАМ'ЯТАТИ

ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ НА ЗАПОРІЖЖІ

Думаївська рада
Васильєвський району
Високопільський округи
18/II місяця 1933 року

Прізвище Берис
Ім'я Надія
По батькові Іванівна

2 Помер(ла) 16. грудня місяця 1933 року

Думаївська
Васильєвський
Васильєвський
18/II місяця 1933

3 Чоловік, жінка (підкреслити)
5 Для дітей, що померли, не доживши 1 року або мертвонароджених точно зазначити: а) Народилося місяця 19... року б) Якою по черзі в матері була дитина, що вмерла: перша, друга, або... роки; Вік матері « 32 » років.
6 Громадянство
7 Де жив постійно (назва округи, району, села, міста)
8 Чи здобував прожиток сам, а як не сам, то хто утримував
9 З чого жив померлий або той, хто його утримував (хліборобства, або якої роботи, посади чи коштами рідні, державні)
10 Де працював або служив померлий або той, хто його утримував (назва підприємства, установи, господарював у себе)

11 Сімейний стан померлого
Зазначити докладно причину смерті
12 або підкреслити: мертвонароджений, оголошений від суду за померлого

3 Чоловік, жінка (підкреслити)
5 Для дітей, що померли, не доживши до 1 р., точно зазначити: а) народилося місяця 1933 р. б) батьки дитини живуть укупі, чи може розійтися, батько помер, покинув родину, розлучилися тощо... роки.
6 Громадянство померлого
7 Де жив постійно (назва району та села або міста, вул., буд. №)
8 Чи здобував прожиток сам, а як не сам, то хто утримував
9 З чого жив померлий або той, хто його утримував (хліборобства, або якої роботи, посади чи коштами рідні, державні)
10 Де працював або служив померлий або той, хто його утримував (назва підприємства, установи, господарював у себе)

11 Сімейний стан померлого: парубок, дівчина, удівець (а), одружений (а), розлучений (а) (підкреслити)
Зазначити докладно причину смерті
12 або підкреслити: мертвонароджений, оголошений від суду за померлого

Чоловік, жінка (підкреслити)
Вік « 2 год » (скільки повних років має)
Для дітей, що померли, не доживши 1 року або мертвонароджених точно зазначити: а) Народилося місяця 19... року б) Якою по черзі в матері була дитина, що вмерла: перша, друга, або... роки; Вік матері « 32 » років.
Громадянство
Де жив постійно (назва округи, району, села, міста)
Чи здобував прожиток сам, а як не сам, то хто утримував
З чого жив померлий або той, хто його утримував (хліборобства, або якої роботи, посади чи коштами рідні, державні)
Де працював або служив померлий або той, хто його утримував (назва підприємства, установи, господарював у себе)

Сімейний стан померлого
Зазначити докладно причину смерті
12 або підкреслити: мертвонароджений, оголошений від суду за померлого

3 Чоловік, жінка (підкреслити)
5 Для дітей, що померли, не доживши до 1 р., точно зазначити: а) народилося місяця 1933 р. б) батьки дитини живуть укупі, чи може розійтися, батько помер, покинув родину, розлучилися тощо... роки.
6 Громадянство померлого
7 Де жив постійно (назва району та села або міста, вул., буд. №)
8 Чи здобував прожиток сам, а як не сам, то хто утримував
9 З чого жив померлий або той, хто його утримував (хліборобства, або якої роботи, посади чи коштами рідні, державні)
10 Де працював або служив померлий або той, хто його утримував (назва підприємства, установи, господарював у себе)

11 Сімейний стан померлого: парубок, дівчина, удівець (а), одружений (а), розлучений (а) (підкреслити)
Зазначити докладно причину смерті
12 або підкреслити: мертвонароджений, оголошений від суду за померлого

3 Чоловік, жінка (підкреслити)
5 Для дітей, що померли, не доживши до 1 р., точно зазначити: а) народилося місяця 1933 р. б) батьки дитини живуть укупі, чи може розійтися, батько помер, покинув родину, розлучилися тощо... роки.
6 Громадянство померлого
7 Де жив постійно (назва району та села або міста, вул., буд. №)
8 Чи здобував прожиток сам, а як не сам, то хто утримував
9 З чого жив померлий або той, хто його утримував (хліборобства, або якої роботи, посади чи коштами рідні, державні)
10 Де працював або служив померлий або той, хто його утримував (назва підприємства, установи, господарював у себе)

Українська історія не знає більш страшного та сумного явища, ніж голодомор тридцятих років XX століття. Саме вже слово містить поняття холоднокривного та повільного винищення людей голодом. Як таке могло статися у родючій державі посеред цивілізованої Європи – історики й досі не можуть скласти єдиної думки.

Як свідчать документальні відомості різних епох, голодні часи траплялися на Україні віддавна. Наприклад, останній перед Жовтневою революцією – у 1912 році. Але вони були пов'язані зі стихійними лихами, неврожаєм, тривали недовго і результатом їх було бідування людей, але не масова загибель. Такого, щоб простих людей, хліборобів, сотнями тисяч було покарано до страти голодом, історія ще не знала. Особлива жорстокість була в тому, що люди мушили вмирати мовчки і спостерігати за смертю своїх дітей, у режимі повної ізоляції від навколишнього світу, не маючи навіть права податися деінде заради виживання.

Таке насильницьке виморювання в Україні – благодатній у плані сільськогосподарства та клімату державі – відбувалося меншою мірою тричі: у 1921, 1932-33 і 1946-47 роках. Трьома набігами смерть забрала, за різними оцінками, від 10 до 15 мільйонів життів українців. Найбільше смертей (приблизно 8 мільйонів душ), що підкосили генофонд нації, прийшлося на голод 1932-33 років, який став найбільшою її трагедією за всю історію існування.

Незважаючи на такі тяжкі наслідки, ця тема була практично закритою для радянських істориків аж до середини 80-х років. На піднесенні «перебудови» вони отримали доступ до архівів та документів і почали оприлюднювати свої страшні відкриття. До цього голод в Україні активно обговорювався лише з кінця 70-х років у США і Канаді, переважно у колі діаспори. У середині 90-х років з'явилося

Святковий обід для дітей на честь свята Жовтневої революції. Бердянськ. 7 жовтня 1932 р.

ПРОТОКОЛ № 1.

засідання Президіума Б-Знаменського с/совета, сформованого 5/1-33 года.

ПРИСУТСТВ: т.т. ДИДЕНКО, ПЕРСИДСКИЙ, ИВАНОВ, В.И., БРАТЦ-КИ, ЛУК'ЯНОВ, КУКСЕНКО, ДАНИЛОВ, ПРОКУДИН, РЕПА.

СЛУШАЛИ: О виселении за пределы района саботирую-щих и агитирующих против хлебозаготовок,

ПОСТАНОВ: Выслатъ за пределы района срывающих, аги-тирующих и саботирующих хлебозаготовку сяду-щих кулаков и подкулачников:

1. ГУЛЯЕВ Василий Андреевич, кай. агитатор
2. КУРАГИН Кузьма Михайлович-как злостный негодчик.
3. ЛЯТЛОВ Федор Григорьевич - злостный негодчик
4. СКИТЯНИН Иван Михайлович.-кулак, негодчик.
5. ДЕЛИКОВ Яков Тимофеевич- белогвардеец, срывающий.
6. КАЛАШНИКОВ Кузьма -злостный негодчик.
7. БЕРТЕШИНКондрат - злостный негодчик
8. ОЛЕЙНИКОВ Григорий терентьевич- агитатор, срывающий.
9. ГОЛОВАТОВ Филипп Кузьмич-кулак-негодчик
10. ПАСЛОВ Филипп Иванович- агитатор, срывающий.
11. ШВЕЦОВ Иван Устинович- саботажник.
12. МАРИНОВ Семен Васильевич- агитатор
13. БАРАНОВ Иван Тимофеевич- кулак, вредитель.
14. БАШМАКОВ Павел Терентьевич- кулак, агитатор.
15. ШЛУКОВ Иван Терентьевич- кулак, агитатор.
16. ШЕЛКУНОВ Трофим Семенович- агитатор.
17. ДЕЛИКОВ Алексей Ильич- срывающий, негодчик.
18. ПЛЕШИЧЕНКО ДАРЬЯ Ивановна.- кулачка, негодчица.
19. ЧЕРНОВ Федор Клеопарович- негодчик.
20. РЫБЧЕНКО Александр - негодчик, агитатор.

Проситъ Райисполком утвердить .-

Копія протоколу засідання президії Велико-зньм'янської сільради Кам'янсько-Дніпровського району про виселення селян, які саботують хлібозаготівлі та агітують проти їх виконання (з матеріалів архівно-слідчої справи на репресованого в лютому 1933 р. гр. Щелкунова Т. С.). 5 січня 1933 р.

і саме слово «голодомор», яке озна-чало «Великий голод на Україні у 1932-33 роках. Поступово це слово – Holodomor – увійшло і в міжна-родні документи.

Понад двадцять років у нашій країні точаться дискусії про масш-таби та причини голодомору. Істо-рики та політики так і не дійшли згоди, чому радянське керівництво допустило таку трагедію. Одні вва-жають голодомор свідомою акцією комуністичної верхівки, спрямова-ною на знищення бунтівного духу нації, яка мала свою точку зору на колективізацію, тобто «заспо-коєння голодом». Інші називають причиною цього нещастя неперед-бачені наслідки проведення ради-кальних економічних реформ на-прикінці 20-х – на початку 30-х років у СРСР.

Неоднозначне ставлення до голодомору помітне не лише на державному та науковому, а й на побутовому рівні. Доволі багато громадян України не вважають голодомор актуальною темою, але це, мабуть, скоріше пов'язане з ін-стинктивним небажанням близько

підходити до чогось дуже страшного. Звичайно, коли суспільство за окремими винятками сите і занепокоєне зайвими кілограмами, важко усвідомлювати, як можна вмирати від того, що нічого їсти. Але історія зазвичай не прощає забуття. Мільйони невинно загублених життів вимагають шанобливої пам'яті.

Сама історична наука оперує не емоціями та політичними потребами, а лише фактами. Тож завданням архівістів, усіх тих, хто серйозно цікавиться історичним минулим нашої країни, є ретельний пошук та зважений і об'єктивний аналіз архівних та інших джерел, який дасть змогу із багатьох різноманітних частин скласти єдину достовірну картину того історичного процесу, який пережила Україна, зокрема Запоріжжя, на початку 1930-х років ХХ ст.

Відновлювати історичну правду запорізькі архівісти почали з 1990-х років. У 1992 році в Києві вийшов збірник документів і матеріалів «Колективізація і голод на Україні. 1929-1933 рр.», у якому були опубліковані документи, виявлені спеціалістами Державного архіву Запорізької області. Згодом архів надав значну частину документів мелітопольському краєзнавцю В. Тимофєєву, коли той працював над рукописом книги про голод на Мелітопольщині «Неоголошена війна (спогади свідків, архівні документи та роздуми сучасника про голодомор 1932-1933 років)». Ця книга вийшла у Тернополі в 1993 році.

Запорізький архів вже понад півтора десятка років постійно працює над архівними документами про причини та наслідки Голодомору і робить все можливе для того, щоб про це дізналося якомога більше людей. Активізувався цей процес у 2003 році, коли на державному рівні проводились заходи щодо відзначення 70 роковин Голодомору в Україні 1932-1933 рр.

В архіві експонувалася виставка «Вшануймо пам'ять безневинних жертв голодомору. Архівні документи свідчать». В експозиції були представлені документи з

Лист сестри червоноармійця Старікова С. С. бряту в армію про голодування членів його родини, які мешкали на х. Шевченка Царекостянтинівського (нині Куйбишевського) району. 13 лютого 1932 р.

64
Писано пишно 32 року 13 лютого
це писмо від твоях родних
здрасний дорагой братик
Стягона першим долом ми
тибе пишимо Стягона втом
що унас зараз дуже плохо
ниная хлеба ни чого уне
двигниги Стягона ниная
унас кортотки Словом ниная
ни чого пишимо так уне
наша нухи и вана из
голаду ~~Стягона~~
~~Стягона~~
Стягона так ми зараз
седиш що ниная ни чого

2 ^{Торішній} с.с. Кнеганов

Стягона ми ни чого нибув
як ти похав инам ни чого
ни дають Стягона дуже
нам плохо зараз ми Стягона
наверно нам уне Стягоно не
видає ми ниписи
от голаду Стягона побув
що ми зараз день огня
пишимо варимо сбраз огня
и больше ни чого Стягона так
що ми довго жити ни судимо
останися ти сам ни нас
не суде Стягона на даий
нам жити уне нечим

писмо от матери родному
 сыну Васи хотило, было сынок
 тебя болят ну поверно не уйд
 стая лежу у больницы уже 3
 недели думы круты ноги рывы
 стаз зы убоиныцы мамой ного
 недомог бо ныло и доктор на
 сив бомажску уартиш шоб. даи
 хмало то вани затры ии соици
 и домы в кии макуху лёнои
 и били ного ак а могу деть
 жист и тепер. молодот ии
 тико на трудожи а уиет
 нымо трудожи ии и хмало
 а нымо жи из мена трудожи
 а мина 54 роки и еще бо ио
 на ноги к мина сынок все
 дуно трудно встытаи бо
 ботко все дуно 7 и а все
 уиет повучувои а выи
 оуи не в срот голода а
 моты а оуи и та по
 ре от голода тепер по 2
 арут укроени Армию а
 кои не в срот а тебе
 уиет а хва а. ного реди
 уиет а рии срот. срот
 а мина а остелны

а трих напроиждество
 мати Армию бо напрои
 тви треба мот створити
 а мотир оуи остелны
 роки и еще боино и хмало
 недомог уиет уиет
 ивановко акый був уиет
 време мина сироти вни на
 мотир сироти уиет
 вни проиждество то а мина
 аи и мотк пиокамо и даи
 еиу саиожику от доктор
 шоб а бо ио и а проиждество
 хот мина аи а вни кои
 аи все ныповени уиет
 хмало все свени уиет
 тико на трудожи шоб а
 мотир шоб аи кои а
 аи уиет уиет и хмало на
 аи и строи вни
 аи уиет уиет тина
 до аи шоб. вни до
 аи то аи не ролы
 аи тина аи пои
 аи мина кои аи и мина
 аи вни мина аи
 аи и проиждество Товарищи
 мот шоб писмо ии аи
 аи уиет от голода аи
 аи аи аи аи аи
 аи от голода аи аи

Лист матері сину-червоноармійцю Ступаку В. О., яка мешкала в с. Попівка Царекостянтинівського (нині Куйбишевського) району про загрозу голодної смерті через тяжку хворобу і відсутність продуктів харчування. Серпень 1932 р.

фондів партійних органів влади (особові зведення, політінформації щодо організації та методів проведення хлібозаготівель, голоду та смертей від голоду у 1930-ті рр.), документи місцевих органів влади. Дуже красномовними є документи з фонду Куйбишевського райвиконкому – це листи громадян до своїх рідних про тяжке матеріальне становище, голодування, заяви та скарги до райвиконкому, прокуророві про незаконне вилучення хліба, несплату допомоги непрацевдатним громадянам. Ці матеріали лягли в основу програми «Телекур'єр» Запорізької облдержтелерадіокомпанії - «Документи – свідки тих подій.». На телеканалі «Запоріжжя» Запорізької облдержтелерадіокомпанії було знято документальний фільм «Час правди 1933-го», інформація та матеріали для якого підібрав архів. На Запорізькому обласному радіо вийшла в ефір передача про голодомор на Запоріжжі.

У громадсько-політичній газеті «Земля і власність» були опубліковані статті:

– «Тепер ми пропали, – сказав секретар, – нам тепер нема чого їсти...» // Земля і власність. – № 25 (75). – 7.07.2003 р.;

– «Плата за хліб – людські життя». Земля і власність (добірка документів про голодомор 1932-1933 рр. на Запоріжжі) // Земля і власність. – № 35 (85). – 15.09.2003 р.

У 2005-2008 рр. тема Голодомору виходить за рамки історичних досліджень на державний рівень. Через більш ніж 70 років після трагедії Верховна Рада України приймає Закон, у якому Голодомор 1932-1933 років визнається актом геноциду українського народу.

Ця подія спонукала органи влади приймати конкретні рішення щодо дослідження теми Голодомору 1932-1933 років та вшанування його жертв. Укази Президента України: від 4 листопада 2005 р. №1544/2005 «Про вшанування жертв і постраждалих від голодоморів в Україні», від 28 листопада 2006 р. №376-V «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні», від 28 березня 2007 р. №250/2007 «Про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932-1933 років в Україні», від 24 листопада 2007 р. №1144/2007 «Про оголошення в Україні 2008 року Роком пам'яті жертв Голодомору», від 25 вересня 2008 р. №856 «Про заходи у зв'язку з Днем пам'яті жертв голодоморів». Розпорядження Кабінету Міністрів України: від 21 листопада 2007 р. №1026-р

Лист секретаря Дніпропетровського обкому КП(б)У Василівському районі КП(б)У про застосування репресивних заходів до колгоспів, які не виконують план хлібозаготівель. 20 січня 1933 р.

Василівському рпк

Большинство районов нашей области прекратили хлебозаготовки, совершенно прекратили работу и проведение мероприятий в отношении колхозов и единоличников, организовавших саботаж хлебозаготовок. Особенно недопустимым является совершенно неудовлетворительная работа по выявлению и возврату раскраденного хлеба, который в настоящее время должен стать главным источником выполнения плана хлебозаготовок.

Обком обязывает Вас до 10 февраля 1933 года заготовить по району, как минимум 2000 тонн. Для усиления заготовок Обком предлагает:

1. Решительно довести до конца в отношении наиболее влиятельных колхозов, занесенных на черную доску все меры, предусмотренные постановлением Обкома и Облсполкома от 23/II-, а особенно произвести вынесение всей задолженности колхозов в том числе и долгов МТС, включая долги, подлежащие погашению с урожая будущего года, а также вынесение мясного налога и 15-ти месячного мясного штрафа. Все долги и штрафы должны быть полностью погашены в 48-ми часового срока с момента вынесения. По истечении установленного срока в погашении долгов мясных обязательств и натурштрафов должно быть произведено у каждого колхозника изъятие скота, домашней птицы и т.п., не допуская организованной групповой сдачи. Этим вынесением нужно добиться расклевания колхозников, выявления и сдачи разворованного хлеба в размерах, обеспечивающих выполнение плана.

2. В колхозах, занесенных на черную доску произвести изъятие всего хлеба, выданного колхозникам, за исключением тех, кто честно и добросовестно выполняет государственные обязательства, а также выявляет воров и способствует возврату разворованного хлеба.

3. Во всех колхозах, не выполнивших плана хлебозаготовок установить срок 3-4 дня для добровольного возврата разворованного хлеба, установив приблизительно твердую цифру, которая должна быть возвращена.

Срок для колхозов устанавливать не сразу для всех, а по отдельным группам /3-4 колхоза/ с тем, чтобы по истечении срока этим колхозам на основании воровства хлеба обручить всю силу судебных репрессий, согласно закона об охране общественной собственности. Для этой цели полностью использовать народные суды.

4. Установить твердый срок в 3-4 дня для возврата установленной части натурвыплат. За неисполнение – коммунистов и комсомольцев немедленно исключать из партии и комсомола, а правых колхозников исключать из колхоза и производить принудительное изъятие всего хлеба, а также штрафовать натурой, как влиятельных единоличников, принося лишение usufructу земли.

5. В составе актива, работающего по хлебозаготовкам обнаруживает- ся значительное количество лиц, принимающих участие в работе формально, а на деле саботирующих выявление разворованного хлеба, а иногда даже допускающий сознательный обман советской власти и помогающий скрывать ворованный хлеб.

Обком предлагает строго преследовать активистов на деле и тех, кто занимается обманом советской власти игонять из партии и колхозов, а наиболее влиятельных судить.

6. Решительно разоблачать двурушников с партбилетами, особенно из числа пред. колхозов, пред. сельхозетов, а также районных работников, отделывающихся заверениями и обещаниями о выполнении плана, а на деле покрывают кулацкое сопротивление хлебозаготовкам и своим поведением поддерживают саботажников. Двурушники должны быть беспощадно изгнаны из партии и привлечены к суду, как предатели партии и советской власти.

Секретарь Обкома КП(б)У Василівський /СТРОГАНОВ/

6. Общественное питание согласно директиве РВК. Чтобы выдать продовольственную пайку, а привезти за счет колхоза, в Ортели Кошерово продуктов никаких нету. Питайся купити і посей дини когче достані, так что для общественного питания хлеба муки і кукурузной крупы больше ничего пока нет.

Смертных случаев за последние дни по колхозному сектору:

1. Маринова Степанида 65 лет.
2. Маринова Федора 30 лет.
3. Маринова Анастасия 38 лет.
4. Славова Елизавета 40 лет.
5. Пейгов Николай 65 лет.

Умерла от слабости в последнюю ночь. Обнаружено по 2 дня и после смерти обнаружено.

В колхозе умерло

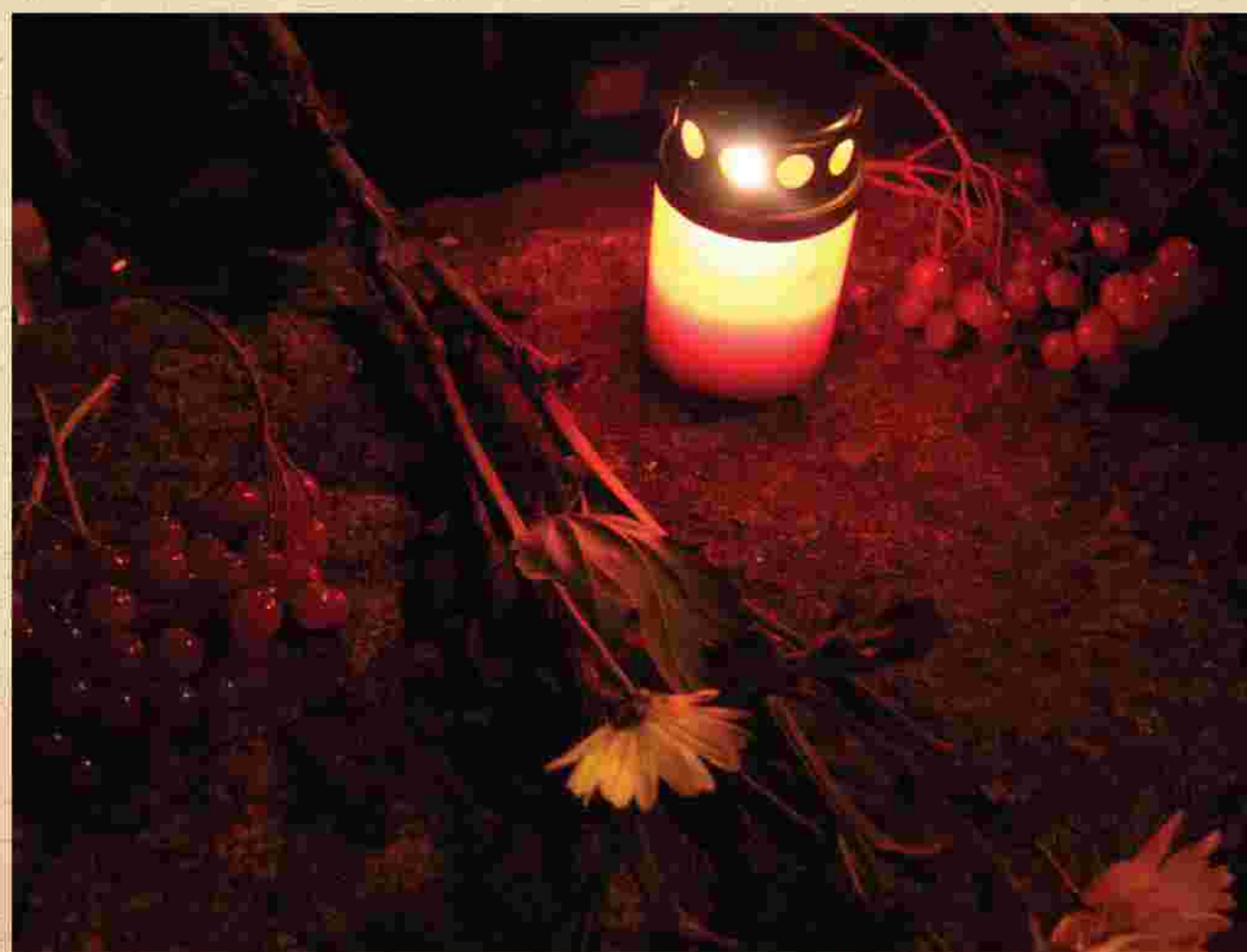
1. Казобаш Улья 8 лет.
 2. Тополов Роман 8 лет.
- которые находились в лесу, но были привезены в лес и очень слабые.

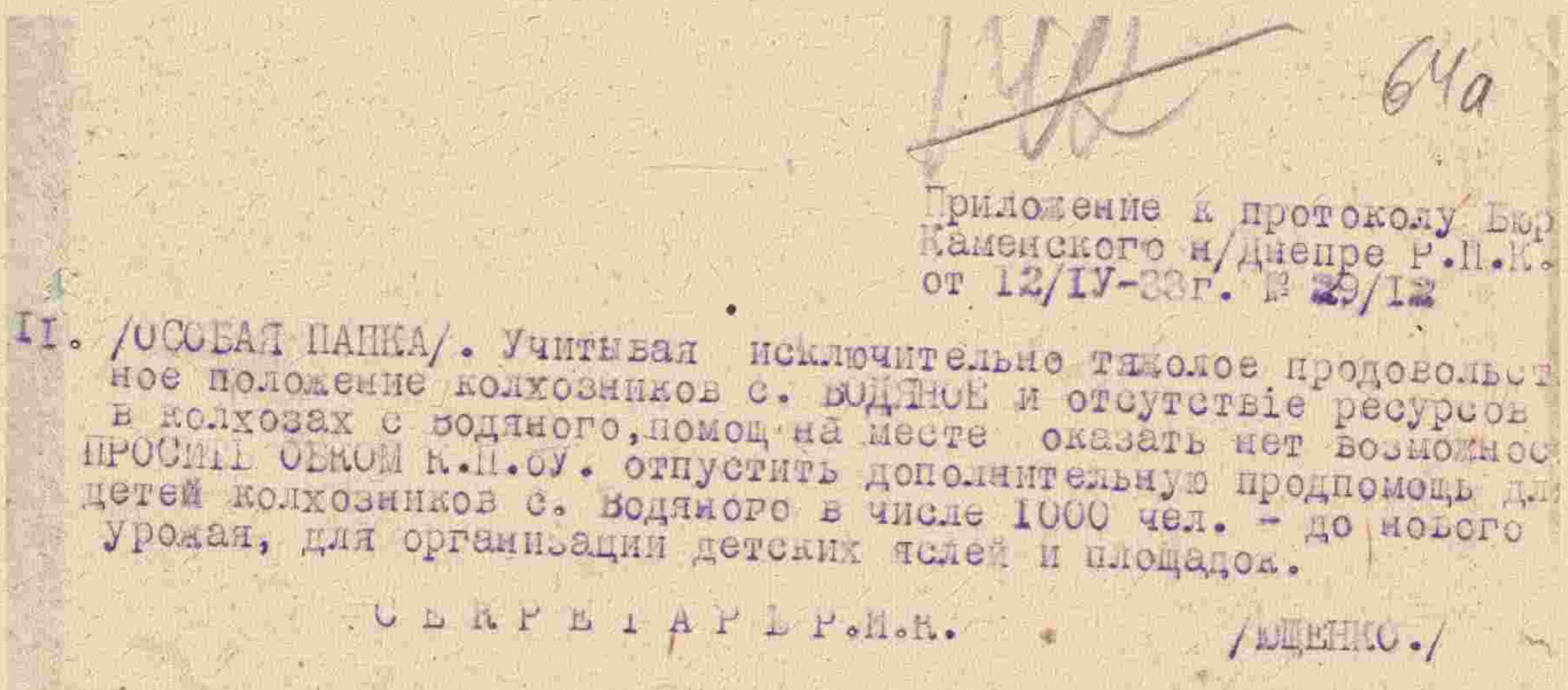
Умерла Федора

24/3/33

З політінформації уповноваженого по хлібозаготівлям колгоспу «Коларово» Олександрівської сільради Якімівського райкому КП(б)У (про смертність серед колгоспників, зокрема дітей). 24 березня 1933 р.

оні. До складу групи увійшли історики-науковці Запорізького національного університету, фахівці управлінь облдержадміністрації, директор архіву О.С.Тедеев і начальник відділу інформації та використання документів архіву О.Г. Величко. Ця група розробила план заходів, згідно з яким держархів області має укласти анотований реєстр фондів Голодомору 1932-1933 років та створити електронну базу даних на всіх померлих у Запорізькій області у цей період.

Додаток до протоколу засідання бюро Кам'янсько-Дніпровського КП(б)У №29/12 (особлива папка) про голодування однієї тисячі дітей у колгоспах с. Водяне. 12 квітня 1933 р.

5 березня 2008 р. відбулася колегія Державного архіву Запорізької області за участю заступника голови – керівника апарату облдержадміністрації Р. В. Дригинича, члена колегії держархіву, працівників архівних відділів райдержадміністрацій, міських рад та трудових архівів. «Про роботу архівних установ області по виконанню Плану заходів на 2007-2008 роки у зв'язку з 75 роковинами Голодомору 1932-1933 років в Україні» доповідала начальник відділу інформації та використання документів О.Величко.

Розпорядженням голови Запорізької облдержадміністрації від 11 березня 2008 р. №81 був затверджений склад обласної редакційної колегії з питань підготовки обласного тому Національної книги пам'яті жертв Голодомору, до складу якої увійшов О.С. Тедєєв.

У першу чергу архів взявся за списки померлих у 1932-1933 роках. Його співробітники розробили програмне забезпечення та створили електронну базу даних на людей, які пішли з життя у той час – а це 33805 записів. Ці дані були передані обласній редакційній колегії для публікації у регіональному томі Національної Книги пам'яті. До мартирологу жертв Голодомору були включені всі випадки смертей із зазначенням офіційних діагнозів.

За типологією діагнозів визначено кількість померлих:

- знесилення від голоду – 526;
- безбілковий набряк, безбілковий авітаміноз – 196;
- виснаження організму, виснаження від недоїдання – 1045;
- недоїдання, слабе харчування, хронічний розлад харчування – 256;
- слабкість – 111;
- причина не встановлена – 63;
- причина смерті невідома – 2041;
- причина смерті не вказана – 6416;
- причина смерті вказана нерозбірливо – 300.

Підготовлений список на 882 населені пункти області, які постраждали від Голодомору, складений за відомостями з книг РАЦС за 1932-1933 рр. За документами держархівів Запорізької і Дніпропетровської областей підготовлений список населених пунктів, що були занесені на «чорну дошку» (111 колгоспів,

сіл, сіл'рад) для публікації у зведеному томі Національної книги пам'яті.

Для обласного тому Національної книги пам'яті було знайдено та спеціально відібрано 200 документів з фондів держархівів Запорізької та Дніпропетровської областей, архіву УСБУ в Запорізькій області. Студенти Запорізького національного університету допомогли з комп'ютерним текстовим набором документів, які потім взялися опрацьовувати науковці ЗНУ.

Окрім внутрішньої роботи, Державний архів подбав про те, щоб інформація про Голодомор 1932-1933 років та його жертви стала доступною для людей. Спеціалісти архіву проводили тематичні виставки документів, готували інформацію для телевізійних та радіопередач, публікацій та збірників документів і довідкових видань. Також вони підготували виставки документів, що експонувались як у приміщеннях архіву та музею, так і на сайтах Запорізької облдержадміністрації та Держкомархіву України:

- у червні 2007 р. експозиція з 18 документів про репресії, якими супроводжувалися хлібозаготівлі на Запоріжжі, факти голодування та смерті від недоїдання серед селян, зокрема дітей у 1932-1933 роках представлена у Запорізькому обласному краєзнавчому музеї, де проходила республіканська виставка архівних документів про Голодомор в Україні «Розсекречена пам'ять», підготовлена Службою безпеки України, Міністерством культури і туризму України, Українським інститутом національної пам'яті;

- у вересні 2007 року для підготовки експозиції республіканської виставки «Селянська війна» (1917-1930-і рр.)» на адресу Українського інституту пам'яті був направлений перелік фондів, які містять документи і матеріали, які свідчили про організацію масового голодування у 1932-1933 роках, а також про опір українського населення більшовицькій політиці в 1917-1933 рр.;

- 24 листопада 2007 року на веб-сайті Запорізької облдержадміністрації розміщена он-лайнова виставка «Голодомор 1932-1933 років на Запоріжжі. Мовою документів» (26 документів);

- 26 листопада 2007 року відкрилася підготовлена архівом виставка «Голо-

8

ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

По делу № 3040 по обвинению ПОЛЯХ Харитона Ерофеевича в преступлении предусмотренных ст. 58. п. 10. УК РСФСР.

13-го Марта 1933 года в Оперативный Пост ТООРП Ст. Севостополя комсомольской бригадой был доставлен задержанный на вокзале Севостополя неизвестный гр.-н. и по проверке документов последний оказался жителем села Михайловка того же Района Днепропетровской области по фамилии ПОЛЯХ Харитон Ерофеевич который не имеет постоянного места жительства и без определенных занятий, а раз "езжает по Союзу специально якобы устроится на работу. Произведенным предварительным следствием установлено, что ПОЛЯХ Харитон житель села Михайловка того же Района Днепропетровской области по соц. положению кулак, 1930 году раскулачен и выслан Вологодскую губ. До революции кроме надела земли имел до 20. десятин собственной, 8. лошадей, 4. шт. коровы, и весь сельско-хозяйственный инвентарь, кроме того пользовался наемной рабочей силой от двух до трех человек. см. лист. дел. №. 3. Допрошенные по данному делу в качестве свидетелей комсомолец ЮМин и стрелок ПОЛЯХ которые в своих показаниях отметили, что в момент задержания ПОЛЯХ Харитон, то последний среди пассажиров в вагоне Лан-пост ТООРП Ст. Севостополя говорил, что на Украине голод и крестьяне пухнут по этому все раз "езжаются кто куда там бф не подохнут с голоду, у крестьян все забрали и приходится искать работы за кусок хлеба. Кроме того работниками Фин. Отдела Полях задерживался на базаре Севостополя как спекулянт и перекладчик продуктов, а посему на основании вышеизложенного предъявленное обвинение по ст. 58. п. 10. УК РСФСР.

ПОЛЯХ Харитон Ерофеевич рождение 1880 года происходит из крестьян села Михайловка того же Района Днепропетровской области, по Социальному полож. кулак, без партийный, не член профсоюза, по национальности русский, на военном учете не состоит, свидетелем имеет жену Пелюгею Федоровна 48. лет. сын Иван 8. лет. сын Михаил 6. лет. дочь Анна 14. лет. дочь Татьяна 12. лет. прожи бывший в селе Михайловка, а полное доказанное на основе чего--.

ПОЛОГА Л-В Н.

Следственное дело №. по обвинению ПОЛЯХ Харитона Ерофеевича с санкции Прокурора Крыма АССР. направить на несудебное рассмотрение ТРОИКИ ШОПРУ по Крыму, с ходатайством о приращении к обвиняемому меры социальной защиты 10. лет КОМЦ. ЛАГЕРЯ.

Копии обвинительного заключения направить для сведения Прокурору по наблюдению за Органами ОГПУ Крыма и Начальнику ОДТООРП. ст. Симферополь.

СОСТАВЛЕНО: 19-го Апреля 1933. г.
Ст. Севостополь.

С П Р А В К А.

1. Обвиняемый ПОЛЯХ Харитон Ерофеевич арестован 13-го Марта 1933. Года и содержится под стражей при Ар. помещении О/П-ТООРП Ст. Севостополя какового с сего числа содержанием под стражей поручается за Ш. ОГПУ.
2. Окраска учета. - Сельский Н-Н.
3. Вещдоков по делу нет.

Уполномоченный О/П-ТООРП Ст. Севостополя. /Курашцев/
Согласен: Нач. О/П-ТООРП Ст. Севостополя. /Прилович/

Обвинувальный висновок на Поляха Х. Є., мешканця с. Михайлівка Михайлівського району який, розповсюджував інформацію про голод на Україні (з матеріалів архівно-слідчої справи на репресованого в 1933 р. гр. Поляха Х.). 19 квітня 1933 р.

Директор Державного архіву Запорізької області О.С. Тедєєв на засіданні робочої групи

Кадр із телепередачі «Контекст» телеканалу «Запоріжжя», присвяченої подіям Голодомору на Запоріжжі. Спеціалісти архіву Гончарова Н. О. та Бондар В. О. розповідають про репресивні дії влади проти селянства за невиконання планів хлібозаготівель у 1932-1933 рр. за архівними документами. 27 червня 2008 р.

домор 1932-1933 років на Запоріжжі. Мовою документів» у приміщенні Запорізького національного університету (26 документів);

– у 2008 р. на веб-сайті облдержадміністрації розміщена он-лайнова виставка «Запорізькі села на «чорних дошках» у період Голодомору 1932-1933 років» (15 документів);

– у червні 2008 р. до Державного архіву в Автономній Республіці Крим було направлено електронні копії документів для створення спільної виставки документів по Голодомору;

– експозиція документів з фондів Державного архіву Запорізької області представлена у Запорізькому обласному краєзнавчому музеї на виставці «Ми звинувачуємо».

На телеканалі «Запоріжжя» Запорізької обласної державної телерадіокомпанії вийшли в ефірі такі телепрограми за участю спеціалістів архіву:

– «Так склалося історично», в якій були представлені документальні свідчення про навмисно влаштоване голодування і масові репресії на території Запорізької області у першій половині ХХ ст. (16 листопада 2006 р.);

– телесюжет про Голодомор на Запоріжжі 1932-1933 рр. у програмі «Телекур'єр» (24 листопада 2006 р.);

– програма «Контекст», присвячена аналізу подій Голодомору 1932-1933 рр. на Запоріжжі у документах архіву та про нові надходження (книги реєстрації актів про смерть за 1932-1933 рр.), (27 листопада 2007 р.).

– тематична передача «Репресивні заходи влади проти селянства за невиконання хлібозаготівель у період Голодомору 1932-1933 років» у програмі «Контекст» (27 червня 2008 р.);

– сюжет про роботу в Державному архіві Запорізької області над збірником документів для обласного зведеного тому національної Книги пам'яті у програмі «Телекур'єр» (3 липня 2008 р.);

– програма «Так склалося історично», присвячена роботі Держархіву області з підготовки регіонального тому Національної книги пам'яті (17 липня 2008 р.).

ЧОРНА ДОШКА

Ганебно відстають у хлібозаготівлях

М.-КАТЕРИНІВСЬКА сільрада—7,4 відсот. виконання
жовтневого пляну.
МАТВИНСЬКА сільрада—1,7 відс. — жовтневого пляну.
Н.-ЗАПОРІЗЬКА сільрада—6,2 відс. — пляну.

Чорна дошка

БАЛАБИНСЬКА СІЛЬРАДА
Н.-ОЛЕКСАНДРІВСЬКА № 2
Н.-ІВАНІВСЬКА.

ПІД ГЛИТАЙСЬКУ ДУДКУ

Трудолюбівська сільрада за останній час припустилася відставання у хлібозаготівлях. Хоч колгосп ім. Красіна по бойовому провів зяблеву оранку, але творче піднесення колгоспників не спричинило було на прискорення завершення хлібозаготівель внаслідок чого річний плян дотепер виконали на 51 відс. і спочатку листопада не було потрібного зрушення. В чому причина загальмування хлібозаготівель по колгоспах Трудолюбівської сільради? В тому, що керівництво колгоспу засмічено класово-ворожим елементом піднало під глинтайський вплив, провадить одвертий куркульський саботаж хлібозаготівель. Голова артілі ім. Красіна Серік перебуває під впливом куркульських агентів, дезорганізаторів колгоспної праці Помашка, Золотаря і Федорина. Торік Помашко агітував проти вчасного виконання хлібозаготівель, торік бувши комірником приховав від обліку 60 пудів хліба і цього року теж скрізь виступав з контрреволюційною агітацією проти хлібозаготівельної кампанії. Золотар Грицько, колишній подвірник за злісне невиконання пляну хлібозаготівель був позбавлений волі, а тепер улаштувався в колгосп. Федорина Ілля постачав хлібом нопів і перекупників, переховував куркулів і куркульське майно. Ця тепла куркульська компанія розкладає колгосп. Правління артілі—

крім розданих за авансом 15 відс. від обмолоту роздало 50 пудів соняху, 92 пуди пшениці, які призначено було здати до держзасипища дотепер лежить в коморі. Не на багато краще стоїть справа в артілі „Авіагарт“. Голова правління колгоспу Кісельов сам чинить опір хлібозаготівлям вважаючи плян за переальний. Харчові культури, попураючи споживачим пастилом, правління затримує у коморі, а відправляє до держзасипища виключно кукурудзу. До Трудолюбівки треба кинути буксирні бригади від передових колгоспів, щоб масово-з'ясовною роботою передачею досвіду й т. інш. розбити куркульський саботаж хлібозаготівель. Наша бригада вважає за потрібне підзначити також, що на елеваторі станції Славгород не створено належних обставин для хлібоздатників. Чарну, що раніше функціонувала тепер зліквідована. Немає тепло го приміщення де-б можна було відпочити здатникам хліба. Ім доводиться стояти на холоді по три години поки приймальник прийме хліб. Приймальник теж часто відривається від праці на цілі години у всяких своїх справах. Адміністрація елеватора ст. Славгород таким розгардішнем теж чималою мірою перешкоджає хлібозаготівлям.

Бригада „Ч. З.“ Погребний, Підмішальський, Стогній.

Чорна дошка

БАЛАБИНСЬКА сільрада — колгосп „Допомога“.
Н.-ІВАНІВСЬКА сільрада — колгосп ім. К. Маркса та ім. Леніна.
Н.-ОЛЕКСАНДРІВСЬКА № 2 с-р — колгосп „13. річчя Жовтня“ та „Профінтерн“.

ЧОРНА ДОШКА

Заносимо на чорну дошку такі сільради, що припустилися злочинного припинення хлібозаготівель і зривають боротьбу району за хліб: Розумівку—0,9 відс. виконання жовтневого пляну, Смолянку—0,8 відс., Степну—6,8 відс., Н.-Запоріжжя—6,2 відс.

На чорну дошку!

Постанова президії Дніпропетровського Облвиконкому з 25 XI—32 р.

Президія Дніпропетровського Облвиконкому на подання Запорізької Мисської райради закласти на чорну дошку за злісний саботаж та злий зрив виконання хлібозаготівель по Запорізькому району такі колгоспи: „Допомога“ (Іванівської сільради), ім. К. Маркса, ім. Леніна Н.-Іванівської, „13. річчя Жовтня“, „Профінтерн“ Н.-Олександрівської № 2. Зобов'язати Запорізьку Миськору настійно застосувати до зазначених колгоспів всі заходи, що пов'язані з залесенням на чорну дошку.

Голова Облвиконкому—АЛЕКСЕЄВ.
Секретар — ДАШЕВСЬКИЙ.

ПОСТАНОВА СЕКРЕТАРІАТУ МПК

з 29 листопада

У вирішальний момент боротьби за хліб та оранку на 100 відс. замість колгоспів безпосереднього керівництва в зазначені колгоспи, виконання пляну хлібозаготівель та зяблевої оранки, помічника Кирпатиської МТС т. КОСІЯ, який працює на совхозі, припустив злизувати молотівку, прилаштувавши цистерну до трактора, чим зірвав вивозку хліба. Трактористи прагали 2 дні, та припинили вивозку хліба. За виконавця оголошено командиром Кирпатиської МТС т. КОСІЯ. Сторону догани з попередженням, що в разі невиконання ним протогом 3-х днів своїх обов'язків чинною буде виконана виконання пляну хлібозаготівель, оранки на 100 та молотівки, по ньому буде висновок більш суворих заходів, як за винючення з-даль парії.

На чорну дошку

Злочинно зривають зяблеву оранку, не з'орали ще жодного га сільради:

Куприяніська,
Мар'ївська,

Білянська—з'орано на зяб... 2 га.

Колхозник артели "ПАМЯТЬ ЛЕНИНА" ГАНЮК Павел, кулак имевший отрубной участок земли, в хозяйстве применялась наемная рабочая сила, в данное время работает в колхозе в должности сторожа в саду. 3/VII с/г бригадиром данного колхоза ГАНЮКОВ был задержан во время стрижки колосьев. Кроме того ГАНЮК все время занимается кражей с огородов колхозников разные овощи. Со стороны правления никаких мер не предпринимается. Дано задание Милиции произвести следствие и ГАНЮКОВА привлечь к судебной ответственности.

4/VII с/г на полях колхоза "КАРЛА МАРКСА" задержана колхозница артели "МОЛОТОВА" СМУРДОВА вместе с ее братом во время стрижки колосьев. Материал направлен Нач. Милиции для привлечения к судебной ответственности.

РЕАГИРОВАНИЯ

Нами учтены массовые выступления кулацкого и а.с. элементов среди колхозников, направляя свою антисоветскую агитацию на проходящих с/х и полит кампаний так например:

Колхозник артели "ИЛЮШ ИЛИНА" КИЛО Николай быв. инженер железнодорожной службы в среде присутствующих заявил: "ДОЛГО-ЛИ БУДЕТ ТАКОЕ ГОЛОД, НЕОБХОДИМО ИМЕТЬ КРЕСТЬЯНАМ СВОЙ КРЕСТЬЯНСКИЙ СОЮЗ, ЧТОБЫ ВСЕ ХЛЕБ БЫЛ У КРЕСТЬЯН И ТОГДА НЕБЫЛ ГОЛОДА, И ВТОРОЕ МЫ МОЖЕМ ДАТЬ ХЛЕБ, А РАБОЧИМ ТОВАР, А НЕ ДАЮТ ТОВАР МЫ НЕ ДАЕМ ХЛЕБА, МОЕ МНЕНИЕ ТОЛЬКО ТАКОЕ"

Колхозник артели "КРАСНЫЙ ФРОНТ" НЕЧЕТ Иван бедняк находясь в кооперативе среди колхозников начал всеобщий разговор: "СОВЕТСКАЯ ВЛАСТЬ СОЗДАНА НЕ ИЗ ПРОЛЕТАРИАТА, А ИЗ ЧИСТЫХ БУРЖУЕВ, ЧЕГО МЫ СМОТРИМ, ДАВАЙТЕ БРАТЬ ДРУЖИ И ВЛИИ И БУДЕМ ГНАТЬ ИХ В ТРИ ЧОРТ. ДО ВОЛНО ТЕРПЕТЬ НАСИЛЬСТВО И ГРАБЕЖИ".

Член колхоза "КРАСНЫЙ ФРОНТ" МАТЯЖ Никита Федорович, середняк, не выходя сам на работу ведет ниже следующие разговоры: "НА РАБОТУ ХОДИТ НЕ НУЖНО, ИВО ВСЕ РАВНО ПОЛЮЖИЛИ С ГОЛОДУ, СОВЕТСКАЯ ВЛАСТЬ ДЕЛАЕТ, ТАК, ЧТОБЫ ПОЛУЧИТЬ ВСЮ ПРОЛЕТАРИЮ, ХОТЬ РАБОТАЙ ХОТЬ НЕ РАБОТАЙ, ВСЕ РАВНО НА ТРУДОМ НИЧЕГО НЕ ДАДУТ, БУДУТ ОБМАНЫВАТЬ ЧТОБЫ ТОЛЬКО УБРАЛИ ХЛЕБ. Под влиянием агитации МАТЯЖА на работу не выходит три человека.

Член колхоза им. "КАЛИНИНА" тракторист БОРИСЕНКО Петр Агеевич среди трактористов заявил: "ЭТОЙ ПРАВИТЕЛЬСТВА О ЗНАЧЕ ЗЕРНА ГОСУДАРСТВУ НЕ ТЕРЯЕМ, ОН ИЗМЕНЯЕТСЯ, И НАШЕЛ БУДУТ ВСТРЕЧНЫЕ ДЛАДИ, ДЛЯ ТОГО, ЧТОБЫ ХЛЕБА У КОЛХОЗНИКОВ И ОПЯТЬ ЧТОБЫ КОЛХОЗНИКИ НЕ ТАКИЕ ГОЛОДНЫМИ".

Член колхоза "ЧУБАРЯ" МОСКОТ Терентий Семеевич, середняк, среди членов колхоза свою мысль высказал так: "СОВ. ВЛАСТЬ НЕ ЗНАЕТ, ЧТО ДЕЛАЕТ, КТО, ЧТО ВЗДУМАЕТ, ТОТ ТВОРИТ, ХОТЯБЫ И КОНТРЕВОЛЮЦИЮ, А КОГДА ОНА ДОЙДЕТ ДО ПОЛНОЙ РАЗРУШКИ И ГИБЕЛИ ЛЮДЕЙ, ВЕДЬ ВЫ ВИДИТЕ КАК СКОРЕО ЛЮДИ ПОСЛЕЛО С ГОЛОДУ, ЦЕЛЫЕ МИЛЛИОНЫ, КРОМЕ ТОГО СУДИ, ТЮРМЫ, РАЗСТРЕЛЫ, ЧТО ИЗ ЭТОГО ДЕЛА БУДЕТ, НУ ЭТО ПО ВСЕМУ ВИДИМО ЧТО БУДЕТ".

за РАЙУПОЛНОМОЧЕННЫ ГЛУ
ПО МИХАЙЛОВСКОМУ Р-НУ
/ДОБРОШИНСКИЙ/

ЗАМ НАЧ П/О ПО ГЛУ
ПРИШЕВСКИЙ ИТС

В О Р Б А Х / /

З інформаційного звернення районного уповноваженого ДПУ секретареві Михайлівського райкому КП(б)У таголові райвиконкому про масові антирадянські виступи селян, спрямовані проти хлібозаготівель та голоду. 12 липня 1933 р.

У 2008 р. на обласному радіо Запорізької обласної державної телерадіокомпанії вийшло в ефірі 6 радіопередач про Голодомор:

- Голод на Запоріжжі 1932-1933 рр.;
- Запорізькі села на «чорних дошках»;
- Терор голодом: більшовицька влада проти селянства України;
- Хліб ціною в життя (у трьох частинах);

26-27 листопада 2007 року спеціалісти архіву виступили з доповідями на науковій конференції «Трагедія Голодомору 1932-1933 років на Запоріжжі», організаторами якої були Запорізька обласна державна адміністрація, Запорізький національний університет та Державний архів Запорізької області.

У 2008 році вийшли друком два видання, підготовлені за участю держархіву області:

- Голодомор 1932-1933: запорізький вимір./ Запорізька обласна державна адміністрація, Запорізький національний університет, Державний архів Запорізької області. – Запоріжжя: Просвіта, 2008. – 320 с.;

- Голодомори на Запоріжжі 1921-1923 рр, 1932-1933 рр., 1946-1947 рр. Статті, документи, спогади/ Альманах «Спокута» №8-9: Наук.-популярне вид./ Обл. ред. кол.: Фролов М.О. (голова), Клепаков О.О. (заст. голови), Ребро П.П. (заст. голови), Тедеев О.С. та ін. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2008. – 520 с.

До них увійшли статті спеціалістів відділу інформації та використання до-

кументів архіву: В.Бондаря «Хлібозаготівельні кризи кінця 1920-х років та голодомор 1932-1933 років в Україні і середня ланка партійно-радянської номенклатури», «Відновлення історичної правди» ; О.Величко , І.Козлової «Фонди Державного архіву Запорізької області про Голодомор 1932-1933 років», «Засіб найжорстокіших репресій».

26 вересня 2008 року відбулася презентація альманаху «Спокута» №№8-9 «Голодомори на Запоріжжі (1921-1922, 1932-1933, 1946-1947 рр.). Статті, документи, спогади» у Запорізькому національному університеті, на якій виступив з доповіддю провідний спеціаліст-архівіст відділу інформації та використання документів В. Бондар.

Держархів області всіляко допомагав громадським організаціям, освітнім закладам, державним установам та окремим громадянам вести свою науково-пошукову та просвітницьку діяльність з ушанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. На прохання районних державних адміністрацій області архів надав у їхнє розпорядження електронні бази на громадян, померлих на території районів у період голоду 1932-1933 рр.

У читальних залах архіву досліджували тему Голодомору 1932-1933 рр.: у 2006 році – 7 користувачів, у 2007 році – 41 користувач, у 2008 році – 13 користувачів.

Виставки документів архіву та друкованих видань про страшний голод на Запоріжжі, підготовлені держархівом області у співпраці з іншими установами та організаціями: «Голодомор 1932-1933: запорізький вимір», «Голодомори на Запоріжжі 1921-1923 рр., 1932-1933 рр., 1946-1947 рр. Статті, документи, спогади\ Альманах «Спокута» №8-9 в електронному вигляді надані Управлінню охорони здоров'я Запорізької облдержадміністрації для використання в заходах до 75-роковин Голодомору 1932-1933 років в Україні.

27 серпня 2008 р. колегія Державного архіву Запорізької області розглянула питання, як Держархів області виконує Указ Президента України від 28.03.2007 за № 250 «Про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932-1933 років, і яких результатів він досяг.

Кадр із телепередачі «Так склалося історично» телеканалу «Запоріжжя», присвяченої проблемі Голодомору 1932-1933 рр. в Україні, за участю начальника відділу інформації та використання документів Величко О. Г. та провідного спеціаліста-архівіста відділу Гончарової Н. О. 17 липня 2008 р.

Запис спогадів свідків Голодомору

Участь державних архівних установ області у виконанні Плану заходів з відзначення 75-х роковин Голодомору в Україні 1932–1933 років

Документи держархіву області були використані в 7 краєзнавчих збірниках документів і матеріалів, спогадах очевидців про штучно викликаний голод 1921-1922, 1932-1933, 1946-1947 рр., у підготовці яких брали участь і працівники архівних установ області:

- Минувшини пекучий біль. Хроніка Голодоморів і політичних репресій на Токмаччині. Історико-публіцистичний нарис. – Токмак: КВПП «Трибуна», 2008. – 63 с.;
- Українська голгофа. 1921-1922, 1932-1933, 1946-1947 рр. /Спогади очевидців, архівні документи та роздуми сучасника про три радянські Голодомори на Чернігівщині. – Токмак: КВПП «Трибуна», 2008. – 152 с.;
- Коли катом був голод. Голодомор 1932-1933 рр. на Мелітопольщині. – Запоріжжя: ТОВ «ВПО Запоріжжя», 2008. – 207 с.;
- Голод і репресії на Гуляйпільщині. Історико-документальне дослідження. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2008. – 284 с.;
- Голодомор 1932-1933 рр. на Якимівщині. Крізь призму документів, фактів, спогадів. – Якимівка: ТОВ «Поліград», 2008. – 165 с.;
- 1932-1933 рр. Ми пам'ятаємо. Збірник документів і спогадів очевидців Великобілозерського району. – Велика Білозерка, 2008. – 76 с.;
- Районна книга пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 рр. – Пологи, 2008. – 93 с.

Протягом 2008 року архівними відділами райдержадміністрацій і міськрад в місцевих засобах масової інформації опубліковано 20 статей і добірок документів, в яких висвітлюються події 1932-1933 рр., зокрема:

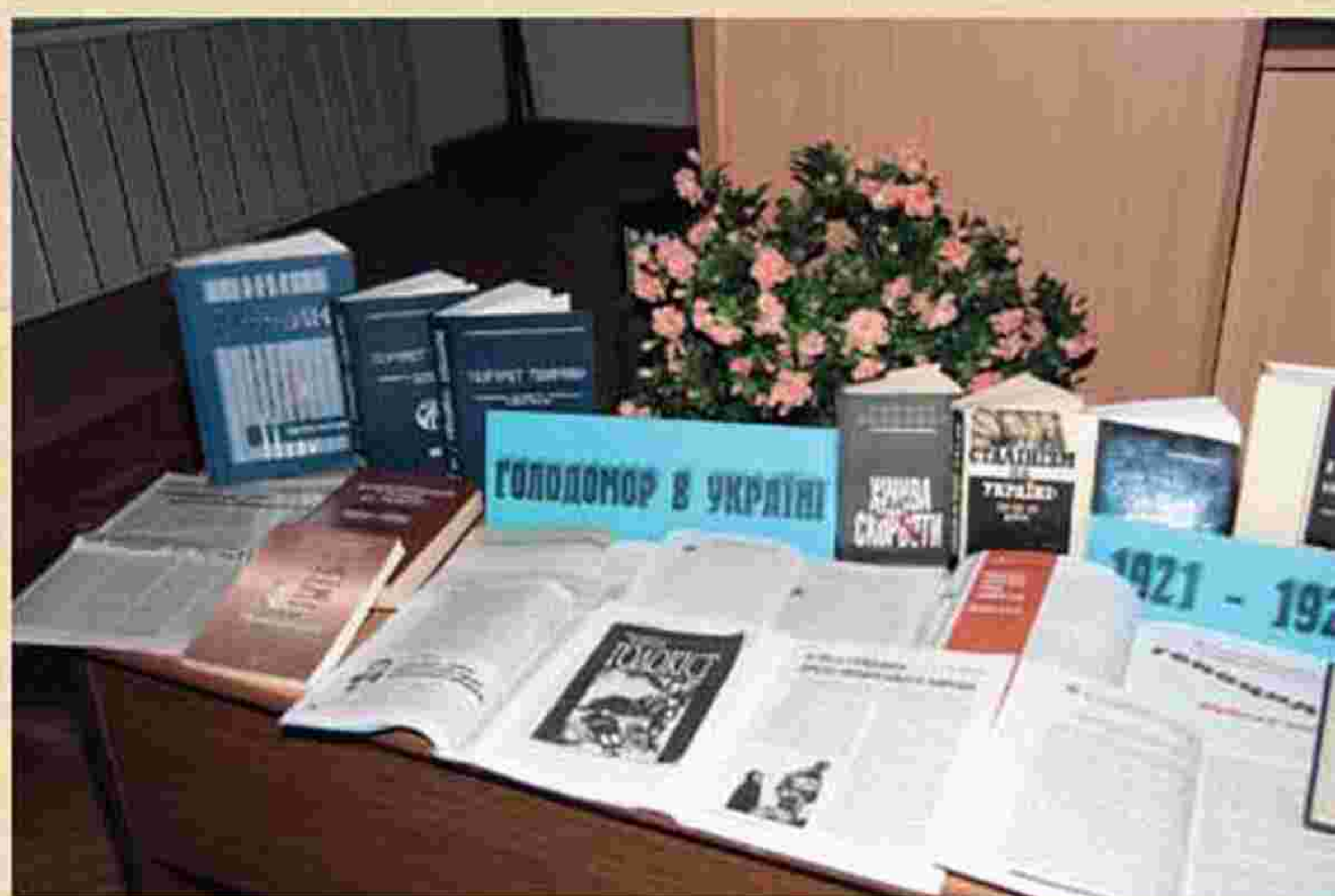
- Пам'яті мільйонів українських селян // Колос. – № 61 (7967). – 19 липня 2008;
- У ті важкі 1930-ті... // Наше життя. - № 78(8935). – 22 жовтня 2008;
- Апокаліпсис для народу // Пологівські вісті. – № 61(11514). – 2 серпня 2008;

- Архивы начинают говорить // Приморская степь. – № 32(8001). – 16 серпня 2008;
- Какая она – правда о Приазовском районе? // Приазовская новь. – № 59(9768). – 26 липня 2008;
- Документи свідчать // Голос Гуляйпільля. – № 57. – 23 серпня 2008;
- Щоб не обірвалася нитка пам'яті. // Оріхів. – № 42. – 16 жовтня 2008;
- Пам'ятаємо, щоб не повторилося. // Дніпровські вогні. – № 54. – 16 липня 2008;
- Жертвам голодомору присвячується. // Слово трудівника. – № 90. – 8 листопада 2008;
- Погляд в історичне минуле. // Таврія. – № 14. – 3 квітня 2008;
- В архівах – і долі, і недолі // Червоний промінь. – № 87. – 8 листопада 2008;
- Голодомор 1932-1933 рр. // Нива. – № 93. – 19 листопада 2008.

Архівні матеріали, які у різні часи знайшли працівники архівних установ, представлені на постійно діючих виставках документів і матеріалів, присвячених пам'яті жертв Голодомору, які експонуються в 11 районних краєзнавчих музеях.

Відомості з документів архіву про події 1932-1933 рр. на Мелітопольщині були використані КП «Студія. Мелітопольський район» Мелітопольської районної ради для створення фільму «Коли катом був голод». Фільм зайняв друге місце на XV Міжнародному телефестивалі «Агросвіт 2008» у номінації «Пам'ять».

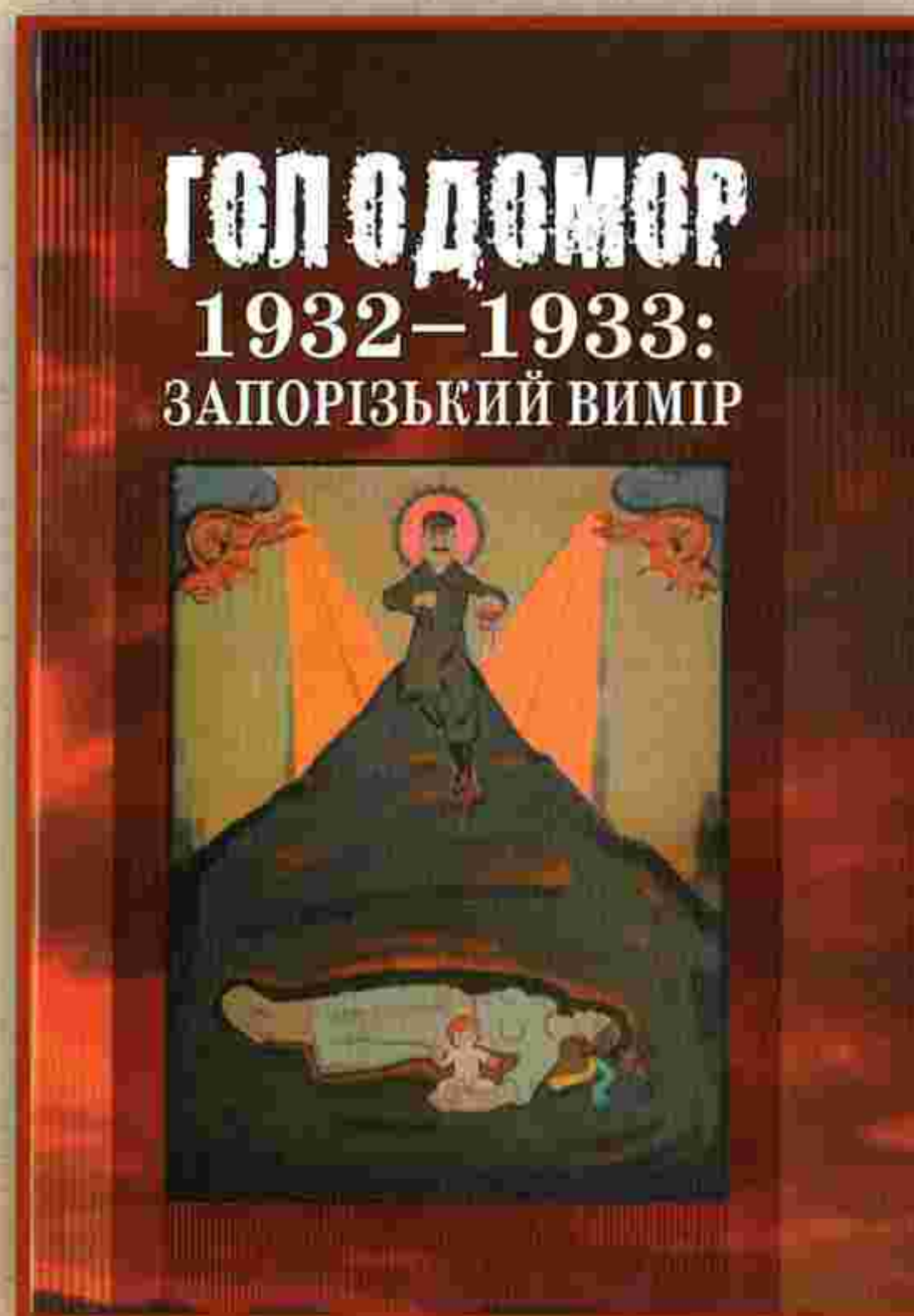
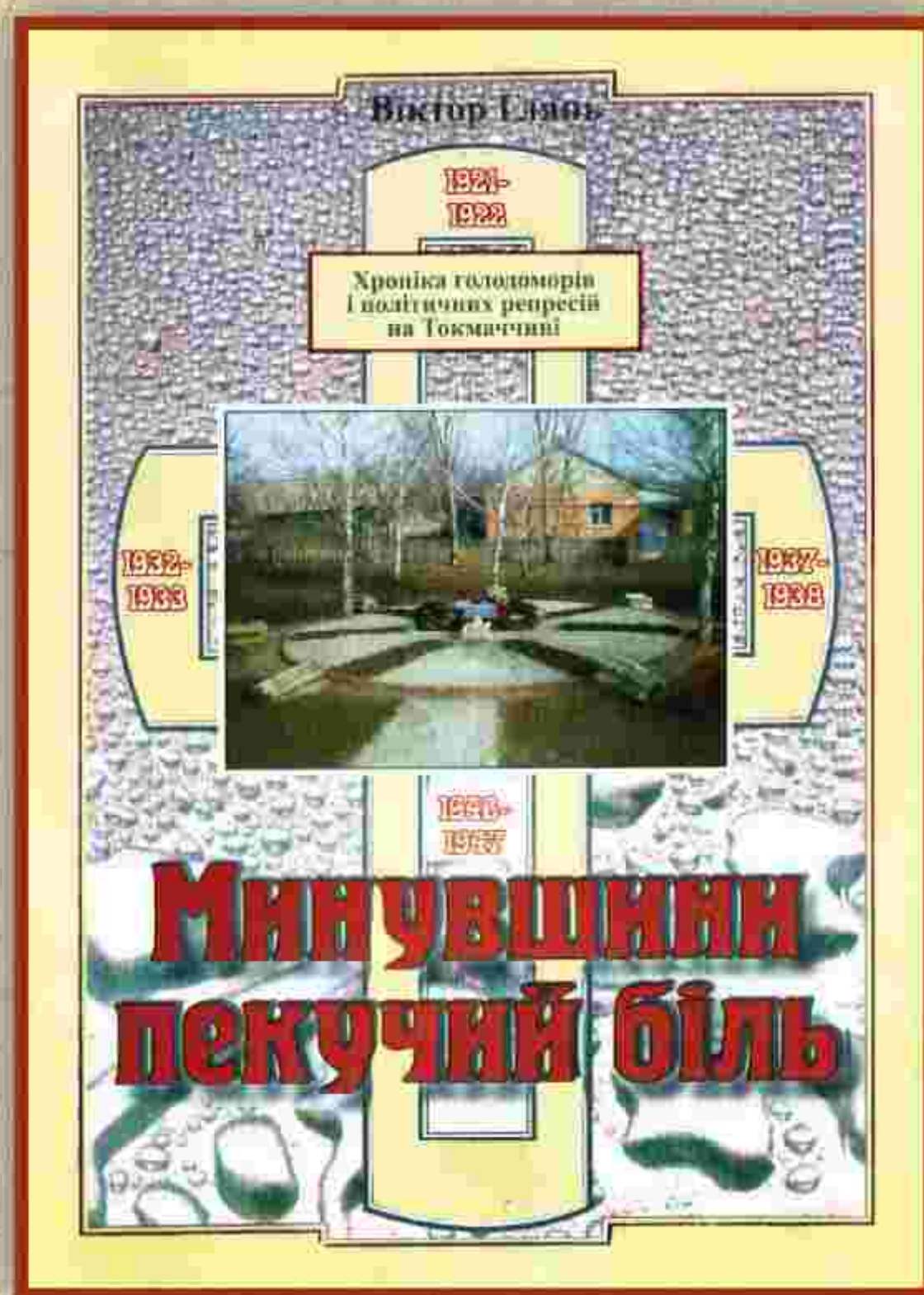
Архівні відділи складали списків населених пунктів районів, які існували на період 1932-1933 рр. та постраждали від

репресій голодом, а також редагували свідчення людей, чиї родичі або ж вони самі пережили ті страшні часи. Ці свідчення є чи не найціннішим історичним матеріалом, бо з кожним роком таких людей залишаються лічені одиниці.

Роботою по збору і узагальненню свідчень очевидців Голодомору керувала науково-редакційна група при Запорізькому Національному університеті. У районах області працювала 341 пошукова група – знаходили свідків та записували їхні розповіді. Треба сказати, що збір свідчень – це не разова акція, він проводився у окремих районах ще в 1993, 1996, 2002, 2003, 2007–2008 роках. Завдяки копіткій праці небайдужих до української історії людей науковці тепер мають важливий матеріал для досліджень.

Вивчення матеріалів Голодомору 1932-1933 років в Україні, які б пролили світло на його передумови та наслідки, залишається пріоритетним напрямком у діяльності Державного архіву Запорізької області та державних архівних установ на місцях. Українці вистояли як нація навіть після такого страшного удару по генофонду, як спланований голод, що забрав мільйони життів - до п'ятої частини сільського населення України тих років. Нам, свідомим українцям, не все одно, скільки мільйонів загинуло у той цілком мирний час за чиїмось диявольським планом. Документи ще бережуть свої таємниці, але кожне життя має свій сенс на землі, кожна загибла душа має право на пам'ять нащадків.

Большинство районов имеет обильное количество хлебозготовок, но
многие продолжают работу в условиях нехватки и отнимают кол
вот и единственные возможности работы в хлебозготовках.

В подкупили

миллионы в м

дней года

Обилие обил

ок минимум

1. Гостел

ония, наобо

орудом (оборуд

омеками в с

наличие долг

уникально мн

и стрелы дол

сам в нелюб

догов между

у каждого мо

как организ

расходные м

и не морях, об

2. В колхозах, расположенных на черной земле дровяники на "тине
евого хлеба, выданного колхозникам, на основании того, что часто
и добросовестно выполняет то же самое, а также
выполняет работу и подает работу в хлебозготовках.

3. В тех колхозах, где выполняются работы хлебозготовкой у себя

для 2-4 дня для добросовестного выполнения работы хлебозготовкой, у себя